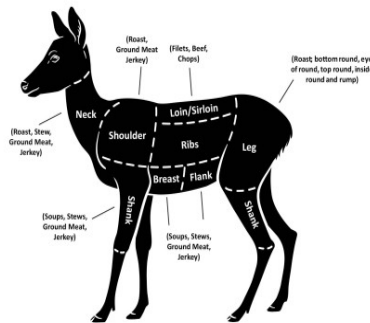

Универзитет у Новом Саду
Природно - математички факултет
Департман за Географију, Туризам и
Хотелијерство

МЕСО И **ЈЕЛА ОД ДИВЉАЧИ**

Предметни професор:
Проф. др Драган
Тешановић

ПОСТМОРТАЛНИ БИОХЕМИЈСКИ ПРОЦЕСИ, ЗРЕЊЕ, СКЛАДИШТЕЊЕ И МАРИНИРАЊЕ МЕСА ДИВЉАЧИ

ПОСТМОРТАЛНИ БИОХЕМИЈСКИ ПРОЦЕСИ

КВАЛИТЕТ
МЕСА

Премортални фактори (раса, пол, узгој, старост)

Постмортални биохемијски процеси (након смрти)

- За време живота - снабдевање мишића кисеоником се врши путем крви
- Процес гликолизе (разградња шећера-гликогена) врши се у **аеробним условима (кисеоник)**
- Гликоген се разлаже на **угљен-диоксид** и **воду** уз стварање енергије

- Након смрти-престанак снабдевања мишића кисеоником
- **Анаеробни услови** – почетак постморталних-биохем. процеса (промена својства мишића) – **утицај на квалитет меса**

- Разградња аденозинтрифосфата – као последица појава **гликолизе** и **ригор мортиса** (код животиња са нормалним животом настаје 2-8 сати пост мортем)

АДЕНОЗИНТРИФОСФАТ (АТП)
- извор енергије за живота животиње

1. Омогућава контракцију мишића и његово попуштање

2. Налази се у **саркоплазми** (текућина мишићних влакана)

3. Након смрти се брзо разграђује и поново ствара
Учествује у развоју ригор мортиса

ГЛИКОЛИЗА
- процес разградње гликогена

Квалитет меса:
- способ. везивања боду
- промена боје
- жилавост
- већи % кала код т.о.
- смањење растворљивости

- Одвија се у анаеробним условима
- од 1 јед.гликогена/1 молекул глюкозе добијају 2 молекула млечне киселине и АТП
- Рh вредносту моменту смрти са 7 пада на 5,5 и при томе се зауставља гликолитички процес, који се успорава са снижавањем темп. меса
- Глик. процес зависи и од врсте, расе и грла

РИГОР МОРТИС
- мртвачка укоченост

- Јавља се у различито време
- Прво захвата мишиће главе и врата, на крају мишиће ногу

- Зависи од разградње АТП (>70% АТП настаје ригор мортис)
- Лоша квалитетна својства меса

ЗРЕЊЕ МЕСА-ДРУГА ФАЗА ПОСТМОРТАЛНИХ ПРОЦЕСА

- Након достизања рН 5,5 и пуног ригор мортиса-у мишићу се одвијају и даље биохемијски процеси, односно разградња структурних елемената мишићних влакана услед деловања ендогених ензима, током којих месо добија пожељна јестива својства (побољшање ароме, мекоће и сочности).

Сви процеси обављају се под дејством протеолитичких ензима при чему се олабављује миофибриларна структура у споју танких миофиламената и Z-мембране.

- За цео процес је веома битно достизање рН 5.5 и одвија се на ниским температурама ради спречавања развоја микроорганизама и кварења меса током зрења.

- Протеогликанса група једињења, која су везана за колаген у перимисиуму и ендомисиуму, разграђују се и лабаве мрежу колагених влакана и доприносе повећању мекоће меса током зрења.

- Поред савремених поступака, процес зрења може се одвијати у полуткама и четвртинама у хладњачи.

- Месо намењено зрењу, после расечања, откоштавања и обраде, се може вакумирати или паковати са смешом заштитних гасова, и складиштити на -1 до $+2^{\circ}\text{C}$ (зрење траје 1 до 2 седмице), на $+20^{\circ}\text{C}$ (зрење траје два дана) и на $+38^{\circ}\text{C}$ – зрење траје 24 часа.

- Процес зрења има пресудан значај за припремање јела са роштиља, печења, динстана и кувана јела.

ПРОЦЕС ОМЕКШАВАЊЕ МЕСА

- У фази зрења се 75% повећава екстракција протеина миофибрила (уз помоћ соли) што указује да се структура мишића отворила, да је дошло до попуштања контракције да је у току фаза зрења.

- При рН 5.5, разлагањем гликогена, ствара се **млечна киселина** која у процесу зрења узрокује бубрење колагена који много лакше хидролизује приликом топлотне обраде (т.о) и повољно утиче на размекшавање меса.

- **Без млечне киселине** нема бубрења колагена, па месо при т.о. постаје чврсто и жилаво.

- У савременој гастрономији за размекшавање меса користе се хидролитички ензими који потичу од биљака (папаин-из папаје, фицин из сока јужноамеричке смокве и бромелин из ананаса), микроорганизама (протеаза-15, розмин, хидролаза-Д и гљивична амилаза) и животиња (колагеназа и катепсини).

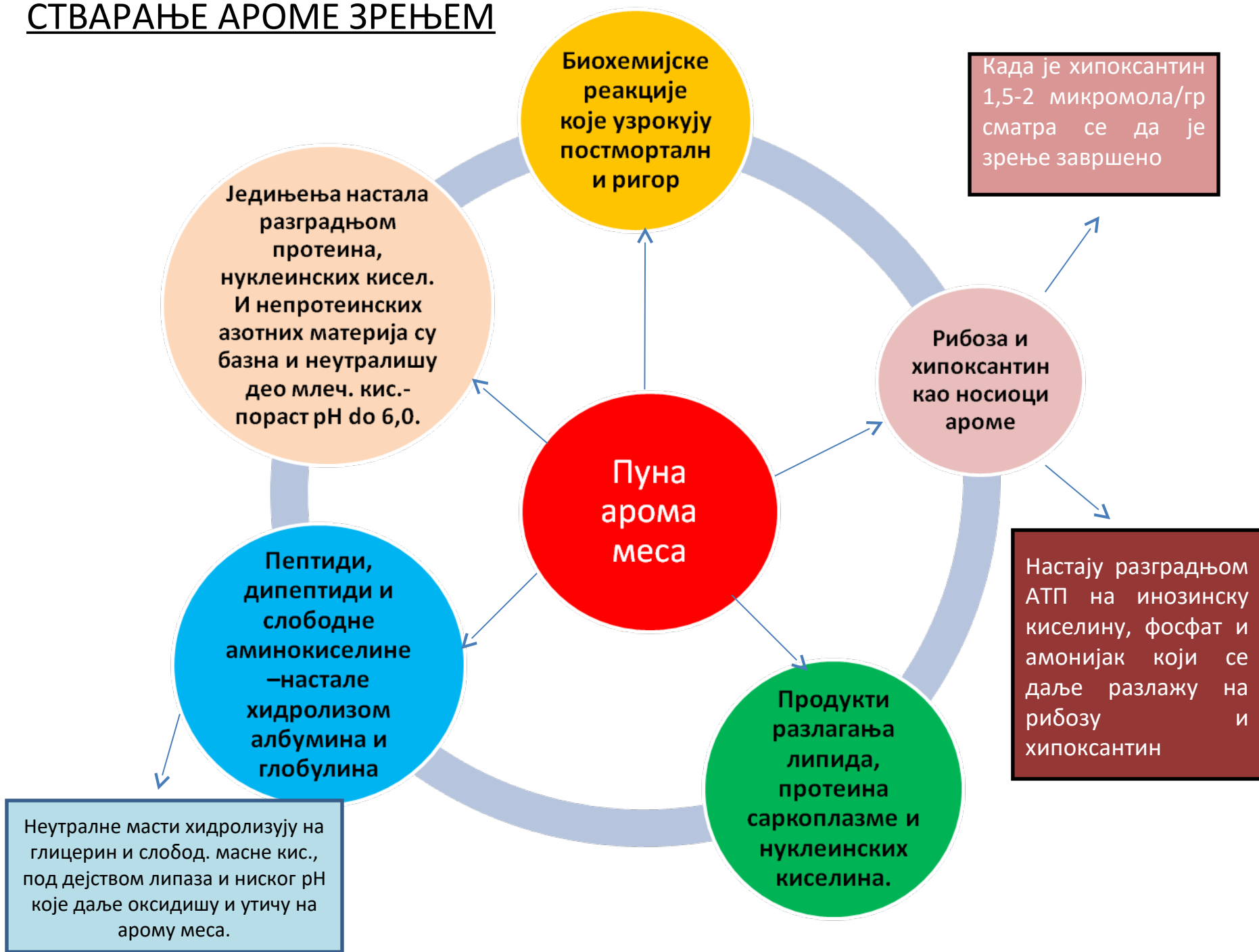
- За размекшавање меса посебно су важни ензими који разлажу колаген.

- Протеолитички ензими повећавају рН и побољшавају сочност меса.

- Ензими не утичу неповољно на арому и стварање једињења штетних по здравље.

- За ефикасно размекшавање меса веома је значајно да ензими буду равномерно распоређени по комаду у облику прашка, потапањем у раствор ензима или убризгавањем у месо, након чега се месо механички обликује и обрађује.

СТВАРАЊЕ АРОМЕ ЗРЕЊЕМ

УТИЦАЈ ЗРЕЊА НА СОЧНОСТ МЕСА

Повећање способности везивања воде (СВВ) за време зрења, које је условљено повећањем рН и променом у актомиозинском комплексу.

рН се повећава током зрења због неутрализације млечне киселине

Током процеса зрења рН не би дмео порасти више од 6.

Ако је рН > 6 могућ је бактеријски квар.

Већи рН је могућ и због веома мале почетне количине млечне киселине.

СМРДЉИВО ЗРЕЊЕ

pH је нижа у односу на право зрело месо, износу 5,1 - 5,3

- Настаје услед лошег складиштења (пренатрпавања) и транспорта полутки, које нису охлађене или су недовољно охлађене, транспорта на високим температурама, када међу полуткама нема ваздуха ни циркулације ваздуха.
- У овом процесу се црвени миоглобин (носилац црвене боје) при ниском pH разлаже и прелази у сиво обојење, из слободних аминокиселина које садрже сумпор ослобађа се сумпор водоник који има мирис на покварена јаја.
- У смрдљивом зрењу нема присуства слободног амонијака јер не учествују бактерије које кваре месо.
- Најчешће место појаве смрдљивог зрења је око кости и у средини комада, јер се у унутрашњости меса најдуже задржавају високе температуре.

ВРЕМЕ ЗРЕЊА

Приказ података о зрењу говеђег/јеленског меса на разним температурама, према подацима добијем у лабораторијским условима

Увек је присутна могућност држања меса на варијабилним температурама (колебање темп. услед отварања-за тварања фрижидера/коморе)услед чега долази до микробиолошког неконтролисаног квара.

Препорука:

- Месо дивље свиње држати на зрењу 4 дана, јелена 7 дана. Додатком ензимских препарата и маринада тај период се може скратити за 20 %.

Температуре складиштења (°C)	Време зрења (дани)
0-4	1-3
3	4-6
0	6
1-3	7
2,2	10
0-4	8-14
2-3	12-15
0,6-1,7	17
5	17
Ниске температуре	6-19
0-4	14-28
0-2,2	14-28
Ниске температуре	29
4	21-35
1	14-22

ВРЕМЕ ЗРЕЊА

Најбоља сензорна својства имају јела припремљена од милог меса, до 1 сат након клања.

Није препоручљива употреба меса у фази рипор мортиса, није врхунских јестивих својства, али је присутно у кулинарској припреми

Промене особина говеђег меса, 14 дана чуваног на 0°C као и супе од меса

Време	Опис особина	
Пост мортем (дани)	Месо	Супа
Топло	Неароматично, безукусно, није сочно, тврдо	Без ароме, безукусна, јако мутна
1	Слично као кад је топло	Мало ароматичнија, без укуса, замућена
2	Мало ароматичније и мекше него првог дана	Мало ароматичније и укусније, замућена
4	Доста ароматично, укусније, мекше, тврдо и недовољно сочно	Доста ароматичнија, укуснија, провиднија
6	Ароматично, укусно, сочно	Ароматична и укусна
10	Ароматично, врло укусно и врло мекано	Врло ароматична, укусна, бистра
14	Ароматично, мање укусно, тврдо, суво	Врло ароматична и укусна, концентриранија

СКЛАДИШТЕЊЕ ОХЛАЂЕНОГ МЕСА

Циљ: стварање неповољних услова за развој појединих група микроорганизама и да успори кварење меса.

Одрживост зависи од: почетне и иницијалне контаминације, температуре и влажности хлађења/складиштења

Најповољнији услови: на температури од -1 до 0°C при релативних влажности од 75-90%.

Месо се може складиштити у полуткама, четвртима и мањим или већим конфекционираним комадима.

Дужина складиштења хлађеног меса зависи од температуре и начина паковања (*Међународни инсистенцији за хлађење*)

Процес хлађења се одвија у кланици, док се за време складиштења у професионалној кухињи одвијају биохемијски процеси зрења када се формирају оптимална сензорна својства.

Непожељне промене услед предугог и неодговарајућег складиштења: оксидација миоглобина и масти, при чему месо тамни а масно ткиво постаје жућкасто и ужегло.

Склађење меса зависи од његовог паковања и услова чувања

Начин припреме меса	Темп. (°C)	Рел. влажност %	Брзина ваздуха (м/с)
Неупаковано	-1 до 2	85-90	До 0,3
Упаковано	-1 до 2	Без значаја	Мала
Вакум	-1 до 2	Без значаја	мала

Одрживост хлађеног меса

Врста меса	Темп. (°C)	Начин припреме	Трајање
Говеђе	4 -1,5 до 0 -1,5 до 0	Не упаковано Не упаковано Упаковано	10-14 дана 3-4 недеље 9 недеља
Свињско	4 -1,5 до 0	Не упаковано	8 дана 3 недеље
Јагњеће и овчије	4 -1,5 до 0 -1,5 до 0	Не упаковано Не упаковано Вакум упаковано	1-2 недеље 3-4 недеље

СКЛАДИШТЕЊЕ ЗАМРЗНУТОГ МЕСА

Смрзавање – процес конзервисања на месо. нижи температурни услови смрзавања воде, при чему се у месоу брже формирају кристали леда од -12°C .

Брзина смрзавања - битна за квалитет одмрзнутог меса.

Споро смрзавање до -20°C – стварање крупних кристала леда

Брзо смрзавање од -30 до -40°C – стварање ситних кристала

Велики кристали, при одмрзавању, разарају ћелије при чему ћелијска течност (сукрвица – веома квалитетан садржај меса) излази најбоље, где се додег умањења квалитета меса омогућава развој микроорганизација и квара.

Препорука смрзавања: од -30 до -40°C

Чување замрзнутог меса : од -12°C

Замрзавање – инхибишу се ензими који изазивају структурне, физичке и хемијске промене меса али се и инактивишу паразити у месоу.

Услови чувања замрзнутог меса: релативна влажност од 95-100%, циркулација ваздуха 1м/с.

Одрживост замрзнутог меса – зависи од температуре, брзине смрзавања, врсте и особине меса и паковања.

При услови складиштења на -18°C , влажности 95%, периоду од 12 месеци – долази до губитака 1,0-1,5%

Одмрзавање меса се врши у хладњачама/фрижидерима, а у кухињама у микроталасним пећницама.

Одмрзнуто месо је различито од охлађеног (према боји, ароми, сочности, мекноћи, особинама и хранљивој вредности) и не сматра се свежим.

МАРИНИРАЊЕ

Маринаде – њечни аромайични ѡреѡарайи који дају мирис, омекшавају и ѡнекаг ѡвећавају одживосѡ мяса.

Задатак маринада – да омогући продирање укуса и мириса зачинског поврћа и зачина, укуса и мириса течности, омекшавање мишића, спречавање квара на дуже или краће време, скраћење времена зрења, спречавање оксидације, промене боје и исушивања површине услед дужег чувања.

Подела маринада:

> **Сирове маринаде**, најчешће се употребљавају за месо дивљачи.

-Чине их: шаргарепа, црни лук, влашац, целер штап, бели лук, першун лист, мајчина душица, ловор лист, босиљак, рузмарин, бибер у зрну, каранфилић, бобице смреке, со, вино бело и црвено, коњак, винско сирће и уље.

➤ **Куване** – примена за мариновање великих комада мяса крупне и старије стоке и дивљачи. Састав је исти као и код сирових.

➤ **Тренутне** – примена за мање комаде мяса, чини их мешавина уља и зачинског биља.

МАРИНИРАЊЕ

- ✓ У маринаду се ставља месо са завршеним ригор мортисом.
- ✓ Убрзавање зрења узроковано је ензимима екстрахованим из зачинског биља.
- ✓ Најизраженије деловање ензима има кувана маринада.
- ✓ Месо потопљено у маринаду се чува у фрижидеру, док се време зрења и омекшавања скраћује до 50%.
- ✓ Током маринирање и маринаду из меса пралазе квалитетне компоненте, протеини топиви у води и сл.
- ✓ И из тог разлога маринада се никада не баца већ користи за наливање јела.

СОЉЕЊЕ

Месо које се топлотно обрађује се соли да би се постигао жељени укус.

Дневне потребе човека за кухињском соли 2,5-5г.

Преко месних прерађевина унесе се 20-30% дневних потреба.

- **Када солити???**
- ✓ Ситнији комади меса соли се после т.о.
- ✓ Меса која се третирају у целим комадима се соли неколико сати пре т.о.

САЛАМУРЕЊЕ

Представља поступак конзервисања меса које се припрема за даљу прераду.

Долази до физичко-хемијских реакција између соли, протеина и других састојака меса, при чему се формира боја, укус, мирис и мења се СВВ.

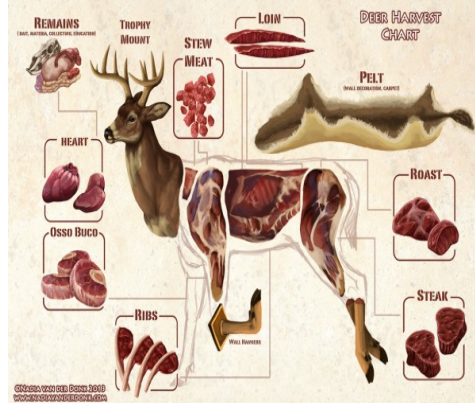
Три начина саламурења:

Суви њосџуџак

Влажни њосџуџак

Комбиновани њосџуџак

МЕСО И ЈЕЛА ОД ДИВЉАЧИ

Хвала на пажњи!

др Драган Тешановић, редовни
професор